

HET NIEUWE LYCEUM 1945-1955

DE 10-JARIGE KLASSIEKE TAALSTRIJD

Dr. W. Krommenhoek

Wie gedurende de eerste twintig jaar van zijn bestaan Het Nieuwe Lyceum bezocht, kreeg Latijn in de Onderbouw, ongeacht de latere keuze voor HBS of Gymnasium. Deze toch wel ongebruikelijke situatie was vastgelegd in het leerplan, dat in 1935 werd vastgesteld bij de oprichting van de school. Het waren vooral de eerste rector, Van Popta, en de curator, jonkheer De Marees van Swinderen, die hierin een belangrijke rol hebben gespeeld. In hun visie had Het Nieuwe Lyceum drie belangrijke voordelen boven andere lycea: verplicht Latijn voor iedereen in de onderbouw; de HBS over zes jaar verdeeld; en de instelling van de IWA (Individuele Werk Afdeling), waarin leerlingen konden worden bijgespijkerd, vooral die uit het voormalige Nederlands-Indië. Het ging om vier uur Latijn per week, aanvankelijk gegeven door de rector zelf.

Bij zijn aantreden in 1945 nam de nieuwe rector, Jan Gunning, deze taak over, maar al snel begon toen een meer dan tien jaar durende discussie over het nut van dit voordeel.

In deze bijdrage wil ik op basis van wat in de archieven is overgebleven, deze wonderbaarlijke

discussie enigszins trachten te reconstrueren. Na het ontslag per 1 september 1945 van de eerste rector wordt op 6 oktober van dat jaar met algemene stemmen Jan Gunning benoemd tot rector. Hij wordt gezien als 'een krachtige organisator en dynamische figuur, in wiens naam een vertrouwde klank is gelegen voor de onderwijskringen in het algemeen en de pedagogische sfeer in het bijzonder.' Hij omschrijft zichzelf in een brief van 12 augustus als 'warm voorstander van vernieuwing in het onderwijs,en meer practicus dan theoreticus'. Hij is nog geen jaar aan de school verbonden of de eerste aanval op het erfgoed van Van Popta en De Marees van Swinderen wordt ingezet. In april 1946 lanceert Gunning, die zich altijd uitdrukkelijk presenteert als Jan Gunning, een stuk dat niets heel laat van hetgeen dat tot dan zo zorgvuldig gekoesterd werd. Het komt hard aan bij alle bestuurders, vooral omdat in 1942 nog een poging om rijkssubsidie te verkrijgen werd geweigerd als het verkrijgen hiervan tot gevolg zou kunnen hebben dat het voordeel van Latijn in de onderbouw zou moeten worden opgegeven.

Had men zich te veel gehaast bij zijn benoeming omdat het risico niet mocht

worden gelopen dat 'deze bekwame sollicitant zich door te trage behandeling zou terugtrekken? Gunning schrijft o.a. „...dat de jeugd van 12 en 13 jaar niet rijp is voor de oude talen,... met vier uurtjes Latijn in de Onderbouw bereikt men niet veel meer dan tegenzin... Ieder begrip ontbreekt volkomen...

Rector Dr. Jan Gunning tijdens sportdag 1955

Het is natuurlijk mogelijk zo te doceren dat het een soort boeiend verteluurkje wordt... Ik zou in ieder geval willen voorstellen in de Onderbouw het Latijn af te schaffen...”

Een maand later komt het antwoord van het curatorium in de vorm van een door de secretaris, de heer Hatink, opgestelde nota die aan duidelijkheid niets te wensen overlaat. De door Gunning van zijn vader overgenomen zienswijze, dat kinderen van 12 en 13 jaar niet rijp zouden zijn voor oude talen, wordt bestreden met gedachten van Rudolf Steiner en er wordt verwezen naar de boeiende lessen van Van Popta en naar de eindexamens der gymnasiasten waaruit nergens is gebleken dat deze leerlingen de dupe zouden zijn geworden van hetgeen in de onderbouw is gepasseerd. De filosofie die de oprichters van de school in 1935 voor ogen stond, wordt nog eens duidelijk herhaald en zo lezen we dat „...voor de Gymnasiasten het Latijn in langzamer tempo dan op een Gymnasium te doen leeren opdat zij, na overgang naar de derde klasse, op rijper leeftijd in sneller tempo de dan groter wordende moeilijkheden van het Latijn zouden kunnen overwinnen, en anderzijds aan de latere HBS-ers eenige kennis van woorden, uitdrukkingen en verdere etymologie bij te brengen voor algemene ontwikkeling.” Fijntjes wordt daar nog aan toegevoegd „Ten aanzien van de Gymnasiasten is voldoende gebleken dat dit systeem mogelijk is zonder schade toe te brengen aan het totaal van kennis op het eindexamen.” De opvattingen van Jan Gunning en zijn vader (hoogleraar pedagogie

en inspecteur van het onderwijs) worden tenslotte afgedaan met de opmerking dat „Ten aanzien van allen heeft dit systeem voor, dat de keuze van verdere richting - meer dan op andere Lycea - gegrond is mede op enige ervaring ten aanzien van Latijn.” Daar kan Gunning het mee doen.

Jan Gunning is echter allerm minst uit het veld geslagen. Reeds in juni schrijft hij opnieuw aan het curatorium. Breedsprakig gaat hij in op zijn mening dat alle uren Latijn gegeven in de onderbouw eigenlijk nutteloos zijn en de gymnasiasten hier later de dupe van worden omdat er dan gejakkerd moet worden en er geen tijd overblijft voor extraatjes... Hij blijft herhalen: „Geen Oude Talen aan kinderen onder de 14 jaar.” En wat de algemene ontwikkeling betreft: „Wil men toch aan toekomstige HBS-ers enig Latijn meegeven waar zij iets aan hebben, dan moet het facultatief gedoceerd worden.”

Reeds enkele dagen later heeft de secretaris van het curatorium een nieuwe nota gereed als antwoord op de eigenzinnige visie van Jan Gunning. Uitvoerig wordt ingegaan op de vele positieve reacties van oud HBS-ers op het genoten onderwijs Latijn in de onderbouw. Ook de situatie in het buitenland wordt gebruikt als argument dat men heel goed 12-13 jarigen met Latijn kan laten beginnen. Vervolgens wordt Gunning de oren gewassen

over zijn opmerking 'Het Nieuwe Lyceum als een Hattink-variant van Lycea te beschouwen'. „Thans te spreken van een 'variant Hattink' is meer persoonlijk dan ad rem en is stellig niet in staat de argumentatie te versterken.” Het eindadvies van het curatorium blijft onveranderd: Latijn in de onderbouw is en blijft één van de drie voordelen van Het Nieuwe Lyceum.

Op 25 juni sturen curatoren hun eindadvies naar het bestuur. Om uit de impasse te geraken wordt nu voorgesteld het Latijn in de onderbouw wel te handhaven, maar het aantal uren terug te brengen tot twee per week. Dit is een reductie die het mogelijk maakt in de bovenbouw van het gymnasium het aantal uren uit te breiden. Aldus wordt besloten op de bestuursvergadering van 2 juli 1946. Voorlopig lijkt de rust te zijn weergekeerd, maar niet voor lang.

Op 28 april 1947 schrijft Gunning opnieuw aan het curatorium. Wederom dringt hij aan op afschaffen van Latijn in de onderbouw. Deze keer lezen we: „Het is totaal onmogelijk een enigszins grote klas, die van zinsontleding en naamvallen slechts een zeer vaag idee heeft, enig begrip van Latijn bij te brengen. Ik althans kom niet verder dan wat papegaaiachtige nazeggingen van klanken.” En opnieuw klimt Hattink namens curatoren in de pen.

Nu hoopt men de zaak in breder verband te kunnen oplossen. Er zal een commissie worden benoemd die zich zal bezig houden met de vraag of het onderwijs in het Latijn in de eerste twee klassen dient te worden gehandhaafd, en zoja, in welke vorm dit zal moeten geschieden. De commissie dient zich bovendien uit te spreken over de opvoedende waarde van het Latijn in de onderbouw, over de vraag of kinderen van 12 en 13 jaar al dan niet geschikt zijn om zich de beginselen van het Latijn eigen te maken en of in de eerste tien jaar van het bestaan van het Lyceum iets gebleken is dat een conclusie wettigt. Tenslotte moet de commissie de opmerking van Gunning onderzoeken dat „de leerlingen veelal van zinsontleding en naamvallen slechts een zeer vaag idee hebben”. De commissie, waarin ook docenten zitting hebben, is reeds elf dagen later klaar met haar taak. De belangrijkste conclusies zijn: Latijn in de onderbouw heeft geen opvoedende waarde in culturele zin, maar wel in de zin van training in nauwkeurigheid. Tot een conclusie over de ervaringen van de eerste tien jaar is men niet gekomen, want alles staat of valt met de methode. De commissie adviseert de huidige toestand te handhaven en spreekt de wens uit het Latijn als criterium te beschouwen bij de keuze tussen gymnasium en HBS. Er wordt snel gewerkt en op 22 juni komt het advies van de commissie bij het bestuur.

Het Latijn in de onderbouw blijft gehandhaafd voor de training in nauwkeurigheid en oefening in het toepassen van grammaticale moeilijkheden.

Dan laat het archief ons in de steek.

Bekend is dat een aantal jaren twee uur Latijn per week aan de eerste twee klassen wordt gegeven. In 1953, als de draad van het archief weer kan worden opgepakt, blijkt de mening van Gunning niets veranderd. Het eerste bericht dat uit die tijd bewaard is bevat zijn uitspraak dat „Latijn voor de HBS-ers toch maar paarden voor de zwijnen werpen is.”

En kort daarna begint de trammelant opnieuw. Wat was Jan Gunning voor iemand die een rectoraat ambieert, maar het niet eens is met de uitgangspunten van de school?

Leerlingen die hem gekend hebben, waaronder schrijver dezes, noemen hem goed verzorgd, vlot van de tongriem gesneden, ijdel, eigennuttig en onconventioneel.

Uit een zeven pagina's lang stuk van zijn hand, getiteld 'Gezin en School', dat omstreeks 1950 naar de ouders werd gestuurd, komt het beeld naar voren van een romanticus die de school ziet als het verlengstuk van het gezin en waar de ouders mede verantwoordelijk voor zijn. Uit dit stuk enkele citaten. „De geëmancipeerde vrouw is een van de meest trieste degeneratieverschijnselen van onze tijd. Door aan het manlijk streven naar macht mee te gaan

Docentenkorps 1952

- 1. de Lange (Engels). 2. Vermeer (Schei- en Natuurkunde). 3. Gunning (Latijn, Grieks, Rector). 4. Jager (Latijn, Grieks, Conrector).
5. Klarenbeek (Tekenen). 6. v.d. Kuilen. 7. v. Alphen (Natuurkunde). 8. v. Hulssen (Lichamelijke Opvoeding). 9. Gunkel (Duits).
10. Thier (Geschiedenis). 11. Mej. André (Latijn, Grieks). 12. Mevr. Timmer (Latijn, Grieks). 13. Schutte (Engels).
14. v. Ginkel (Staatsinrichting). 15. Danziger (Wiskunde). 16. Boogaard (Wiskunde). 17. v. Hiele (Wiskunde).
18. I.W.A. Docent. 19. Meijer. 20. Kamminga (Nederlands). 21. Hattink (Curator).*

doen, geeft de vrouw haar werkelijke macht, de liefde, de enige eigenlijke macht op deze aarde, prijs...De man wil heersen en reduceert uit angst voor het irrationele vrouwelijke, de vrouw tot slavin... Uit de manlijke ontevredenheid met de natuur wordt de cultuur geboren... In een nog steeds

overwegend manlijke cultuur, wordt het kind gevoeld als het verlengstuk van de vrouw..." Een man die zo schrijft loopt grote kans in de problemen te komen. Dat gebeurde dan ook in het voorjaar van 1949. Zoals hij later zei onder de indruk van de zedenverwildering van onze tijd gehandeld te hebben, besloot Gunning met

de jongens uit de 6e klas 'het sexuele vraagstuk, speciaal van de sociaal-ethische zijde' te bespreken. Hij deed dit in de vorm van een enquête en, wat te verwachten was, Het Nieuwe Lyceum kwam in het nieuws. Tot in de landelijke pers komt de zaak aan de orde. Het bestuur voelt zich in verlegenheid gebracht en keurt het optreden van Gunning af met kwalificaties als 'te impulsief en zeer ondoordacht.'

In 1951 richt Gunning het Prytaneum op, gebaseerd op de bestuursvorm van het klassieke Athene. Eén tiende deel van de leerlingen van elke klas werd gedurende één tiende deel van het schooljaar Prytaan. De lijst van bevoegdheden en plichten was lang en behelsde onder meer toezicht op orde en netheid, maar vooral de zorg voor het klasseboek was belangrijk, waarbij de Prytanen het huiswerk moesten inschrijven. Hoewel wat opzet betreft een prachtig streven het onderwijs antiautoritair te doen zijn, werkte het systeem niet of nauwelijks. In het verslag van de derde bijeenkomst lezen we al dat de Prytanen geen overwicht hebben en dat niemand zich iets aantrekt van wat zij zeggen. En zo gaat het door, totdat enkele jaren later het Prytaneum een zachte dood sterft. Het was tekenend voor Jan Gunning.

Terug naar de taalstrijd. We schrijven inmiddels december 1953 en nog altijd is de

kwestie van Latijn in de onderbouw actueel. In april 1954 maakt de docente Latijn haar visie bekend in een schrijven aan het curatorium. Zij schrijft onder andere: „Het is mijn overtuiging dat het Latijn voor de meerderheid der leerlingen wel nut heeft. In de eerste klassen vatten zij het steeds zeer serieus op, in de tweede klassen laten enkelen het schieten door gebrek aan capaciteiten of alleen maar omdat ze het niet meer de moeite waard vinden er thuis voor te werken. In de klas doen zij bijna allen, vooral met het vertalen uit het Latijn, actief mee.” Het lijkt dus allemaal wel zijn gang te gaan. Maar schijn bedriegt, want in februari 1955 schrijft Gunning opnieuw een brief, ditmaal naar de docenten, naar aanleiding van het feit dat het bestuur inmiddels een commissie heeft benoemd om de mogelijkheid en wenselijkheid van overschakeling op een eenjarige onderbouw te onderzoeken. Het probleem is nog steeds dermate gecompliceerd dat Gunning een algemene bespreking noodzakelijk acht. De docenten zijn voor, mede vanwege het feit dat men zo de grote toestroom naar de derde klas gymnasium hoopt in te dammen. Maar de docenten zijn ook van mening dat bij invoering van een éénjarige onderbouw het aantal wekelijkse uren Latijn verhoogd dient te worden naar vier. Het aantal uren Latijn in de onderbouw verandert dus niet, alleen de verdeling daarvan over de jaren,

En net nu alle Bilthovense partijen op één lijn zitten, ligt Den Haag dwars. Het ziet in deze opzet een selectiemiddel dat niet geaccepteerd kan worden. Dat betekent uitstel.

Inmiddels heeft het Jan Gunning allemaal te lang geduurd en heeft hij de school verlaten om elders als docent verder te gaan. Zijn opvolger is de heer J.F. Heijbroek, die in februari 1956 de situatie als volgt samenvat: „Reeds geruime tijd geleden hebben alle docenten van Het Nieuwe Lyceum zich uitgesproken voor een éénjarige onderbouw; de classici voelden voor Latijn in de eerste klasse, liefst meer dan twee uur.” En dan komt het verrassende „Ook deze laatsten zijn echter bereid het Latijn in de onderbouw te laten vallen als het gaat om het alternatief: éénjarige onderbouw zonder Latijn of tweejarige met Latijn.” Den Haag heeft gewonnen. Op 21 maart volgt een vergadering van curatoren, rector en docenten, waarbij het voorstel van de heer Heijbroek om over te gaan tot een éénjarige onderbouw zonder Latijn ter discussie staat. Hoewel sommige aanwezigen van mening zijn dat veel ouders juist voor de 6-jarige HBS kiezen vanwege het Latijn, is de

rector van mening dat ouders hun kinderen vooral naar de 6-jarige HBS sturen omdat ze een vijfjarige te zwaar vinden. De volgende dag brengt het curatorium het advies aan het bestuur over dat een éénjarige onderbouw gewenst is, doch zonder Latijn. Curatoren zijn niet unaniem in hun mening en dat was ook niet te verwachten. Nog eenmaal produceert Hattink een indrukwekkende lijst argumenten voor het handhaven van het Latijn in de eerste klas, maar het mag allemaal niet meer baten. De tijden zijn voor goed veranderd en op 30 mei 1956 laat de rector in een kort briefje weten „dat werd besloten het tot op heden bestaan hebbende systeem van een tweejarige onderbouw met Latijn te vervangen door een éénjarige onderbouw zonder Latijn; het ligt in de bedoeling dit in te voeren met ingang van September a.s.”

En zo komt er dan toch nog vrij plotseling een eind aan een traditie die twintig jaar lang iets specifiek aan Het Nieuwe Lyceum had gegeven. Het zou nooit meer worden zoals vroeger. Het Nieuwe Lyceum zou een nieuwe koers gaan varen, die van de rationaliteit en degelijkheid.

Rectificatie bij het septembernummer: Bij het artikel *En de boom, hij leefde voort* van Ellen Drees zijn de onderschriften van foto 7 en 9 verwisseld. Bij het artikel *De Hollandsche Patent Metaalindustrie* van Herbert Kuner moet „kriegswichtiges Betrieb”, „kriegswichtiger Betrieb” zijn.